

Netelenbos, die uiteindelijk in 1919 werd afgezet, verdedigde zich in zijn *'Dat zij allen één zijn!'* Een woord, naar aanleiding van mijn optreden in eene Godsdienstoefening van Hervormden te 's-Gravenhage, Zutphen z.j. (1917). Hij schrijft daarin: 'Ik kan de ergernis, die ik blijk gewekt te hebben, aan niets anders toeschrijven dan aan het nawerken der kerkelijke hartstochten van den strijd, die in 1886 gestreden is'. En even daarna: 'Nog zijn de oude veeten niet vergeven en vergeven zijn ze helemaal niet'. Als oorzaak voor de onverzoenlijke houding aan gereformeerde zijde noemt hij de verabsolutering der waarheid: 'doorgaans is het de fout der kerkelijke orthodoxie, dat ze steeds meent, een absoluten maatstaf in handen te hebben' (15, 23v).

In deze geest blikte zijn geestverwant C. Veltenaar terug op de D in de brochure *De Doleantie te Maassluis en elders een tijdelijke breuk*, Maassluis 1918, waarin hij bezwaar aantekent tegen de eenzijdige voorstelling van zaken door Rullmann en die corrigeert (32). Veltenaar vond evenals Netelenbos nauwelijks gehoor en veel tegenkanting. In 1918 ging hij over naar de NHK (keerde overigens in 1926 weer terug). Zij waren twee vreemde eenden in de gereformeerde bijt van die tijd (zie over hen het hier later nog te noemen boek van D.Th. Kuiper, *De voormannen*, reg. s.v.).

Een geheel tegengesteld standpunt vertolkte D.P.D. Fabius, *Kerkelijk leven*, Amsterdam 1918. Dit uit de botsing der meningen geboren werk (het optreden en standpunt van Netelenbos worden scherp veroordeeld) is een felle aanval op 'het (anti-) Hervormde Genootschap', waaraan hij het woord 'kerk' ontzegt: 'De Kerk is ontkomen. Zoodat slechts overblijft de mogelijkheid van individueel vertrekken uit het Genootschap' (97).

In de twintig jaar na het verschijnen van de publicaties van Rullmann vond niemand het nodig of waagde het nog in gereformeerde kring een boekwerk over de D te schrijven. B. Wielenga wijdde in zijn vele malen herdrukte boek *Het Huis Gods. Kort begrip der geschiedenis van de Gereformeerde Kerk*, Kampen 1929, een hoofdstuk aan de D, waarin hij aantoonst als nazaat uit een Afscheidingsgeslacht uitstekend in de D-huid te kunnen kruipen. Voor de inhoud heeft hij, zoals hij in het voorwoord meedeelt, 'dankbaar gebruik gemaakt . . . van de meesterwerken van Ds J.C. Rullmann'. Het herdenkingsjaar 1936 bracht onvermijdelijk de pennen en ook de tongen over de D weer in beweging. Iets van de sfeer waarin die herdenking plaatsvond, spreekt duidelijk uit K. Fernhout Mzn, *Christus tusschen de kandelaren. Toespraak, bij gelegenheid van*